

Turystyka ekstremalna – popularność i niewykorzystany potencjał

Joanna Adamczyk

ARTYKUŁY / ARTICLE

Streszczenie. Turystyka i sporty ekstremalne cieszą się rosnącą popularnością wśród osób preferujących aktywny tryb życia. Wspierana jest ona poprzez działalność mediów kreujących modę na ekstremalne przeżycia. Trend ten poddawany jest szerokiej krytyce w literaturze fachowej i w środowisku turystycznym. Przyczyniają się do tego towarzyszące mu dysfunkcje. Celem artykułu jest skonfrontowanie popularnego sposobu postrzegania turystyki ekstremalnej z innym podejściem zakładającym uprawianie jej przez zaawansowanych turystów. Zweryfikowano hipotezę, że popularne nurty postrzegania turystyki ekstremalnej nie uwzględniają najważniejszych walorów, jednocześnie prowadzą do dewaluacji tej formy turystyki. Wyróżniono najważniejsze cechy turystyki ekstremalnej, a jako jej źródło wskazano zaawansowaną turystykę kwalifikowaną.

Słowa kluczowe: turystyka ekstremalna, sporty ekstremalne, rekreacja, turystyka kwalifikowana, biura podróży

Abstract. Extreme tourism – popular but untapped potential. Tourism and extreme sports are increasingly popular among people who prefer an active lifestyle. This popularity is supported by the media who create a kind of fashion for extreme experiences. This trend is subjected to extensive criticism in the literature and tourist environment, contributing to its dysfunctions. This article aims to confront the popular perception of the extreme tourism, by comparison with advanced activities undertaken by experienced tourists. The hypothesis is verified, that the popular perception of extreme tourism trends do not include its most important values, what leads to devaluation of this form of tourism. The most important features of extreme tourism are highlighted, and as its origin in advanced tourism is indicated.

Keywords: extreme tourism, extreme sports, recreation, advanced tourism, travel agencies

Wstęp

Moda na aktywny tryb życia oraz wynikający z niej wzrostowy trend popularności ofert pod hasłem turystyki aktywnej obserwowane są zarówno na rynkach europejskich, jak i polskim (np. Cater 2006, publikacje Polskiej Organizacji Turystycznej). Aktywizacja społeczeństwa jest zjawiskiem pozytywnym, jednak wiąże się ona również z pojawiającą się szczególnie u ludzi młodych, tendencją do fascynowania się przeżyciami ekstremalnymi. Oparte na nich imprezy, promowane przez media i reklamy biur turystycznych jako atrakcyjne i dostępne dla każdego, kto tylko potrzebuje rozrywki z adrenaliną i posiada odpowiedni hart ducha, stają się rodzajem mody i masowej rozrywki. Na podstawie przeglądu ofert turystycznych (Adamczyk 2011) zaryzykować można stwierdzenie, że wyjazdy aktywne i „ekstremalne” są obecnie trzecim co do popularności składnikiem ofert turystycznych, stając się najważniejszą niszą na ryn-

ku. Wielu uznanych autorów (Łobożewicz i Bieńczyk 2001, Kurek 2008), jak również organizatorzy wyjazdów turystycznych, zauważają dysfunkcje związane z takim podejściem do aktywności turystycznej.

Autorka stawia tezę, że oprócz tej popularnej (żeby nie napisać „popkulturowej”) strony, istnieje też znacznie bardziej zrównoważony sposób uprawiania turystyki ekstremalnej, praktykowany przez zaawansowanych turystów kwalifikowanych. Celem tego artykułu jest skonfrontowanie obu tych stron oraz wyróżnienie ekstremalnych aktywności turystycznych od popularnych form sportu, rekreacji, gier i zabaw z elementami adrenaliny.

Definicje turystyki ekstremalnej

Zawycząj rola w powstaniu turystyki i sportów ekstremalnych przypisywana jest mediom, popkulturze oraz subkulturze rozwijającym się szczególnie na obszarach miejskich. Według koncepcji Łobożewicza i Bieńczyka (2001) geneza ich powstania wiąże się z „chęcią odreagowania stresów i wyżycia się w naturze, powstającej w społeczeństwach sytych i zurbanizowanych”. Osoby takie, dodatkowo „uwielbiające ryzyko i szaleństwo”, wymyślają ekstremalne formy zwykłych aktywności np. starają się bić rekordy długości i wysokości, pokonywać utarte trasy nietypowymi środkami lokomocji. Według Kurka (2008) uprawianie takich form „jest nastawione na doznawanie bardzo intensywnych przeżyć emocjonalnych, którym często towarzyszy wyczerpanie fizyczne oraz wysokie ryzyko utraty zdrowia lub nawet życia”. Element ryzyka, według autora, „należy traktować główny czynnik uczestnictwa w turystyce ekstremalnej. Z socjologicznego punktu widzenia przyczyn jej uprawiania można doszukiwać się w potrzebie realizacji własnej aspiracji, indywidualizmu i chęci wyróżnienia się wobec innych członków grupy społecznej, chęci podniesienia własnego statusu społecznego i środowiskowego”.

Wielu autorów wskazuje na przynależność turystyki ekstremalnej do przygodowej (Durydiwka 2003, Fenell 2007), która jest na tyle zróżnicowana wewnętrznie, że mieści w sobie również formy „twardej” turystyki charakteryzującej się wysokim poziomem ryzyka. Do turystyki przygodowej zaliczane są również tzw. sporty ekstremalne i formy o charakterze rekreacyjnym, np. skoki bungee. Jednak według Kurka (2008) oraz Weber (2001) zakres pojęciowy turystyki przygodowej został poszerzony o te formy nieco sztucznie. Weber nie zgadza się też z postrzeganiem turystyki ekstremalnej jako przedłużenia rekreacji i różnego rodzaju sportów ekstremalnych.

W literaturze omawiane są również inne cechy turystyki ekstremalnej:

1. Wyszukiwanie niezwykłych form rozrywki związane jest z poszukiwaniem autentyczności, elitarności, wynikającymi z ekstremalności i pozornej niepewtarzalności przeżyć, jako opozycji dla turystyki masowej (Isański 2004).
2. Turystyka przygodowa (również ekstremalna w zależności od poziomu podejmowanego ryzyka) może współwystępować z motywacjami poznawczymi np. przyrodniczymi, kulturowymi (Durydiwka 2003, Fenell 2007).
3. Uprawianie turystyki ekstremalnej związane jest z obszarami przyrodniczymi i oderwaniem się od cywilizacji (Ewert i Hollenhorst 2000).
4. Są to najbardziej wyspecjalizowane formy działalności turystów i wymagane jest specjalne przygotowanie do ich uprawiania (Łobożewicz i Bieńczyk 2001).
5. Wskazywane są również formy turystyki ekstremalnej, do których uprawiania potrzeba dużej wiedzy, doświadczenia i wysokiej kondycji fizycznej. Najczęściej są to dyscypliny turystyki kwalifikowanej, wymieniane w kontekście ich rozwoju w bardziej ekstremalne formy, np. turystyka narciarska w skituring, kajakowa w rafting.
6. Uprawiana jest ona w małych grupach, często nieformalnych.

Z przeglądu literatury wynika, że turystyka ekstremalna nie została w niej precyzyjnie zde-

finiowana, a szczególnie wyjaśnienia wymagają następujące kwestie: wyróżnienie turystyki ekstremalnej spośród form rekreacyjnych i sportowych, określenie źródła turystyki ekstremalnej, rola ryzyka w motywacji turystów ekstremalnych.

Turystyka a sporty i rekreacja ekstremalne

Turystyka ekstremalna rzadko odróżniana jest w literaturze od innych form związanych z czynnikiem ryzyka. Łącznie traktuje się formy, które uprawiane są w ramach rozrywki np. bungee jumping, jak również wymagające odpowiedniego przygotowania, np. skituring. W publikacjach zagranicznych formy te najczęściej występują wspólnie pod hasłem sportów ekstremalnych (Ewert i Hollenhorst 2000). Podobnie sformułowane są oferty biur turystycznych, w dla których hasła „ekstremalny” i „adrenalina” gwarantują najlepszy efekt reklamowy. Zjawisko takiej unifikacji może być postrzegane jako jedna z przyczyn dysfunkcji związanych z uprawianiem aktywności ekstremalnych.

Niektórzy autorzy podejmują dyskusję na temat wyróżnienia turystyki ekstremalnej spośród innych form. Andrzejewska-Ramirez (2008) pyta: „czy podróżowanie w celu np. wykonania skoku na bungee, może być rodzajem turystyki ekstremalnej?” Autorka sugeruje jednak również, że sporty ekstremalne są popularną formą turystyki ekstremalnej, stanowiącą drogę rozwoju osób, które początkowo uprawiając miejskie sporty ekstremalne, stają się później turystami. Z takim postrzeganiem źródeł turystyki ekstremalnej trudno się jednak zgodzić.

Omawiane formy rzeczywiście są w pewnych aspektach podobne do siebie, co wynika z przytoczonych powyżej definicji. Jednak z przedstawionego w tab. 1 zestawienia cech wynika, że różnice pomiędzy nimi są naprawdę istotne. Najważniejszą z nich jest rzeczywisty charakter uprawianych aktywności: (1) sportowy – zakładający nastawienie na konkretną dyscyplinę, bez konieczności uprawiania przy tym turystyki; (2) turystyczny – gdzie esencją uczestnictwa w dyscyplinie jest aktywność turystyczna połączona z motywacjami: poznawczymi, kulturowymi, przyrodniczymi itp. Inna jest też rola biur podróży i mediów w kształtowaniu tych aktywności. Turysty ekstremalni rzadziej korzystają z wyjazdów zorganizowanych. Trudniej też zareklamować wyjazd do którego potrzebne są żmudne przygotowania. Sposób uprawiania obu typów dyscyplin również jest inny, gdyż turystyka ekstremalna zakłada zmianę trybu życia oraz przyjęcie określonej aktywności jako podstawowej formy spędzania czasu. W przeciwieństwie do wyjazdów podejmowanych w celu uprawiania sportów ekstremalnych, które częściej zakładają np. spanie w hotelu i wchodzenie/wjeżdżanie kolejką na okoliczne wzniesienia w celu wykonania, np. lotu paralotnią.

Inny sposób postrzegania turystyki ekstremalnej

Podstawową rolę w kształtowaniu sposobu postrzegania turystyki ekstremalnej odgrywają uczestnicy i ich postawy. Dlatego też kolejnym krokiem będzie, przedstawione w tab. 2, porównanie turystów popularnie postrzeganych jako ekstremalnych oraz zaawansowanych turystów zajmujących się turystyką ekstremalną.

Grupy te są do siebie podobne pod wieloma względami, uczestnicy: mają potrzebę aktywności fizycznej, ocierają się o granicę własnych możliwości, stwarzają alternatywę w stosunku do turystyki wypoczynkowej, wnoszą z wyjazdu wrażenia związane z przeżyciem przygody. Jednak, zdaniem autorki niniejszego opracowania, grupa zaawansowanych turystów, wyróżnia się w sposób zasadniczy. Propozycje związane ze sposobem jej określenia pojawiają się również w literaturze, np. Walle (1997) zaproponował rozróżnienie turystów przygodowych na takich, którzy dążą za adrenaliną, i innych, którzy w podejmowaniu coraz trudniejszych aktywności doszukują się pogłębiania wiedzy i umiejętności. Ewert i Hollenhorst (2000) zauważają również, że osoby uprawiające turystykę ekstremalną na pewnym poziomie, paradoksalnie nie

Tab. 1. Zestawienie różnic pomiędzy sportami i rekreacją ekstremalnymi oraz turystyką ekstremalną (źródło: opracowanie własne)

Table 1. Comparison between extreme sports and recreation and extreme tourism

Sporty i rekreacja ekstremalne	Turystyka ekstremalna
<ul style="list-style-type: none"> ● Ryzyko odgrywa bardzo istotną rolę w podejmowaniu decyzji o uczestnictwie ● Oferty oparte głównie na czynniku usportowionym i ryzyku ● Poszukiwanie niezwykłych form uprawiania dyscyplin turystycznych/sportowych ● Wyjazd nie jest konieczny, jeżeli następuje - ma charakter ogólnoturystyczny ● Zmiana trybu życia nie jest konieczna, zjawisko drugiego domu ● Niektóre formy nie muszą być uprawiane na łonie przyrody, mogą również w miastach ● Turysta/sportowiec/rekreatant uczestnik ● Wprawa w uprawianej dyscyplinie, techniki turystyczne są potrzebne tylko w podstawowym zakresie ● Przygotowanie dotyczy głównie umiejętności w zakresie uprawianej dyscypliny. ● Bardzo popularna, element kultury masowej ● Częściej uprawiane widowiskowo, przybiera też formy masowe 	<ul style="list-style-type: none"> ● Czynniki ryzyka nie jest podstawową motywacją. ● Obecne są elementy krajoznawstwa, przyrodnicze i kulturowe ● Wzrost poziomu trudności dyscyplin turystycznych ● Wyjazd jest koniecznym warunkiem ● Występuje element wędrówki w sposób charakterystyczny dla tej dyscypliny ● Zmiana trybu życia jest integralnym elementem uprawianej aktywności ● Konieczne są odpowiednie (wymagające) warunki przyrodnicze ● Turysta samodzielny ● Wieloletnie doświadczenie w dziedzinie oraz opanowanie technik turystyki kwalifikowanej ● Przed każdym wyjazdem wymagane jest kompleksowe przygotowanie również od strony turystycznej ● Niszowa, niewielkie grupy specjalistów ● Brak widowiskowości i form masowych

szukają coraz większego poziomu ryzyka. Według Walle (1997) raczej zwiększający się poziom ryzyka określają oni jako efekt uboczny coraz wyższej trudności podejmowanych zadań i poziomu zaangażowania turysty. Potwierdzają to również badania w polskim środowisku turystycznym (Adamczyk 2011). Warto zauważyć, że motywacje związane z przeżyciem przynagody są obecne również u turystów zaawansowanych, jednak znajdują się na ostatnich miejscach listy (tab. 2). Postrzegany poziom ryzyka najważniejszy jest dla osób, które posiadają małe doświadczenie turystyczne czy sportowe. Jednak turoperatorzy, przygotowujący oferty wyjazdów zorganizowanych dla takich osób, unikają stwarzania rzeczywistych sytuacji zagrażających zdrowiu i życiu uczestników. Robią to również we własnym interesie. W związku z tym niejednokrotnie ekstremalność uprawianych przez takie osoby aktywności jest jedynie pozorowana (Cater 2006).

Do najważniejszych cech wyróżniających turystów zaawansowanych należy również znacznie większa samodzielność w przygotowaniu i realizacji wyjazdów, wynikająca z posiadanych przez nich umiejętności i doświadczenia. Z punktu widzenia organizatorów wyjazdów zorganizowanych są oni znacznie bardziej wymagającymi klientami, którzy chętniej wezmą udział w wyjazdach profilowanych, o zróżnicowanym poziomie trudności, umożliwiającym rozwój i podnoszenie kwalifikacji. Często też organizują oni wyjazdy sami, korzystając jedynie z wybranych usług, np. zakup biletów lotniczych. Postawy tych turystów oraz specyfika korzyści wynoszonych przez nich z wyjazdów charakteryzują się wyraźnym podobieństwem do cech tradycyjnie definiowanej turystyki kwalifikowanej (Adamczyk 2011).

Tab. 2. Porównanie profili uczestników aktywności ekstremalnych oraz turystów zaawansowanych (źródło: opracowanie własne)

Table 2. Comparison of the profiles of the extreme activities participants and extreme tourists

Uczestnicy aktywności ekstremalnych	Zaawansowani turyści ekstremalni
Motywacja:	
<ul style="list-style-type: none"> ● Potrzeba silnych przeżyć ● Chęć odreagowania stresu cywilizacyjnego nie zawsze w przyrodzie ● Realizacja własnych aspiracji indywidualizacja, wyróżnienie się wśród tłumu, podniesienie statusu społecznego ● Rywalizacja z własnymi słabościami, udowadnianie sobie własnej wartości ● Podążanie za nowymi aktywnościami lub uprawianymi w ciekawych miejscach 	<ul style="list-style-type: none"> ● Naturalny rozwój związany z posiadanymi umiejętnościami ● Chęć kontaktu z przyrodą, ucieczki od turystyki masowej ● Poczucie wolności i niezależność w działaniach turystycznych ● Chęć sprawdzenia swoich umiejętności ● Dostarczenie zwiększonego wysiłku ● Przygoda - odkrywanie nowych terenów, ciekawych tras
Umiejętności i przygotowanie:	
<ul style="list-style-type: none"> ● Kondycyjne i psychiczne ● Zakup sprzętu (nacisk na jakość, cenę) ● Umiejętność posługiwania się określonym sprzętem ● Częstsze korzystanie oferty biur turystycznych 	<ul style="list-style-type: none"> ● Doświadczenie ogólnoturystyczne i w dyscyplinie ● Wiedza o terenie ● Kompletność i ew. jakość sprzętu ● Umiejętność serwisowania sprzętu
Zagadnienia organizacyjne z punktu widzenia biura podróży	
<ul style="list-style-type: none"> ● Granica bezpieczeństwa jest na różnym poziomie, często pozorowana przez organizatora w celu dostarczeniu atrakcji ● Często specjalna potrzeba zaopiekowania się turystami ● Klienci często próbują różnych dyscyplin, rzadsze przywiązanie do jednej 	<ul style="list-style-type: none"> ● Granica bezpieczeństwa oceniana samodzielnie na podstawie własnego doświadczenia, kondycji, itp. ● Samodzielne planowanie trasy lub wpływanie na program wyjazdu zorganizowanego ● Stałe podnoszenie kwalifikacji
Postawy	
<ul style="list-style-type: none"> ● Nastawienie na „zaliczenie” i przygodę ● Brak obycia i zaangażowania turystycznego ● Brak zrozumienia dla warunków lokalnych społecznych i przyrodniczych ● Obniżone poczucie odpowiedzialności za siebie i grupę ● Zdarzają się postawy roszczeniowe 	<p>(Zaawansowanego turysty kwalifikowanego)</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Styl życia i stałe doskonalenie umiejętności ● Aktywne podejście do wyjazdu ● Odpowiedzialność za siebie i innych ● Uczestniczenie w grupie ● Kultura turystyczna
Postrzegane korzyści i doświadczenia z wyjazdu	
<ul style="list-style-type: none"> ● Mocne wrażenia ● Odwiedzanie ciekawych miejsc, „zaliczenie” i „fotki” ● Dowartościowanie się, również przed innymi 	<p>(Walory turystyki kwalifikowanej)</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Poznawcze ● Emocjonalne ● Doskonalenie ● Zdrowotne ● Kształtowanie charakterów (walor wychowawczy)

Wyróżniki turystyki ekstremalnej

Można wyróżnić cechy szczególne turystyki ekstremalnej, które pozwalają na zdecydowane odróżnienie jej od innych form aktywności (sportów, rekreacji oraz gier i zabaw). Pierwszą z nich jest turystyczny charakter. Turystyka ekstremalna posiada źródła w turystyce kwalifikowanej, na co wskazuje zarówno sposób jej uprawiania, jak również profil jej uczestnika – zaawansowanego turysty kwalifikowanego. Zbieżność taka wynika również z wykonanego przez Adamczyk (2011) porównania cech turystyki aktywnej, kwalifikowanej i ekstremalnej, w którym widoczna jest wysoka korelacja cech dwóch ostatnich form. Podobnie wypowiadają się sami zaawansowani turyści ekstremalni, którzy zazwyczaj rozpoczęli swoją drogę w turystyce kwalifikowanej.

Najważniejszym czynnikiem wyróżniającym turystykę ekstremalną nie jest także czynnik ryzyka. Choć jego obecności nie można zanegować, jest on różnie postrzegany przez turystów. Podstawowym wyróżnikiem jest nieprzewidywalność niektórych warunków związanych z uprawianiem turystyki na wysokim poziomie zaawansowania, m.in. zjawiskami nie do końca zbadanymi przez naukę (np. lawiny), zachowaniem zwierząt (Adamczyk 2011). Ich wystąpienie jest jedną z najważniejszych przyczyn wypadków najbardziej nawet doświadczonych turystów, którzy, ze względu na stopień trudności uprawianej dyscypliny, działają na granicy osiągalnej wiedzy i intuicji. Warto jednak podkreślić, że zagrożenia te nie są spowodowane zaniedbaniami organizatora wyjazdu.

Podsumowanie – niewykorzystany potencjał turystyki ekstremalnej

Wartości oferowane przez turystykę ekstremalną uprawianą w sposób profesjonalny pochodzą od tradycyjnie pojmowanej turystyki kwalifikowanej. Przy tak zaawansowanych aktywnościach większe są dysfunkcje (por. literatura, m.in. wypadkowość, presja na środowisko). Jednak ich oddziaływanie pomniejszone jest przez świadomość turystów.

Mody na uprawianie ryzykownych aktywności nie można zmniejszyć ani odwrócić. Jednak potrzebna jest promocja zaawansowanego sposobu uprawiania turystyki kwalifikowanej/ekstremalnej jako celu do którego może dążyć turysta. Oferty klubów i biur turystycznych powinny być bogatsze w cykliczne wyjazdy stwarzające możliwość rozwoju w zakresie technik turystycznych i kształtowania charakterów. Z takiego podejścia do aktywności ekstremalnych wynikać będą konkretne korzyści w zakresie kształtowania świadomości turystów dotyczącej:

- odpowiedzialnych postaw i bezpieczeństwa w turystyce aktywnej,
- potrzeby przygotowania do uprawiania zaawansowanych form turystyki,
- zrównoważonej turystyki i zasad kultury turystycznej.

Literatura

- Adamczyk J. 2011 (w druku). *Od turystyki aktywnej do ekstremalnej – miejsce turystyki kwalifikowanej na rynku*. W: Ozimek I. (red.) Kierunki rozwoju turystyki w Polsce. Wydawnictwo SGGW.
- Andrzejewska-Ramirez H. 2008. *Źródła turystyki aktywnej – ekstremalnej*. W: Staniewska-Zątek W. (red.) Turystyka i rekreacja jako formy aktywności społecznej. Seria: Monografie WWSTIZ, Poznań.
- Durydiwka M. 2003. *Turystyka przygodowa*. Prace i Studia Geograficzne 32.
- Ewert A. W. Hollenhorst S. J. 2000. *Adventure Recreation and Its Implications For Wilderness*. International Journal Of Wilderness 3, 2.
- Fenell D. A. 2007. *Ecotourism*. An Introduction, Taylor & Francis.
- Isański J. 2004. *Turystyka ekstremalna – poszukiwanie utraconej autentyczności podróżowania*. W: Grad J., Mamzer H. (red.) Karnawalizacja – tendencje ludyczne w kulturze współczesnej. Wydawnictwo Naukowe UAM Poznań.
- Kurek W. (red.). 2008. *Turystyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- Łobożewicz T., Bieńczyk G. 2001. *Podstawy turystyki*. Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa.
- Walle A. H. 1997. *Pursuing Risk or Insight: Marketing Adventures*. *Annals of Tourism Research* 24.
- Weber K. 2001. *Outdoor adventure tourism: A review of research approaches*. *Annals of Tourism Research*, 28/2.

Joanna Adamczyk
Wydział Leśny SGGW
Katedra Urządzania Lasu, Geomatyki i Ekonomiki Leśnictwa
joanna.adamczyk@wl.sggw.pl